

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

Висвітлено основні причини, які сприяють податковим правопорушенням, розглянуто основні види порушень податкового законодавства та запропоновано заходи щодо попередження використання схем ухилення від оподаткування та мінімізації податкових зобов'язань платниками податків

Постановка проблеми. Введення владою кожного нового податку породжувало й надалі продовжує породжувати адекватну діяльність платника податку, направлену на пошуки шляхів, що дозволяють уникнути сплати податків. Історичні епохи змінюють одна одну, але активна діяльність платників податків в пошуках шляхів уникнення податкового тягаря не зникає.

Звичайно, можна заперечити: бізнес не ведеться заради податків. Але, слід погодитися, що вони негативно впливають на показники ефективності господарської діяльності підприємств, і тому між платниками податків і державою існує протиріччя інтересів: перші прагнуть звести до мінімуму податкові платежі та інші відрахування до бюджету і позабюджетних фондів, тоді як головна задача держави в цій проблемі – забезпечити максимальний приплив коштів до бюджету за рахунок податків.

Прагнення платників податків зменшити свої податкові зобов'язання – це об'єктивне соціальне явище. Як стверджують провідні спеціалісти Центра економічних експертиз “Податки і фінансове право” (м. Скатеринбург), “протидія податкам як соціально-економічне явище існувало, існує і буде існувати доти, поки буде держава і буде бюджет. Це явище об'єктивне і не залежить від державного ладу і морального вигляду населення. Воно обумовлене самим призначенням податків – примусово вилучати частину власності громадян для загальних потреб” [4].

Прагнення уникнути сплати податків є природною реакцією людини на будь-які фіскальні заходи держави. Ця реакція є нормальною, оскільки обумовлена спробою власника так чи інакше захистити своє майно, капітал або доходи від будь-яких зазіхань, навіть від тих, які “освітлені” законодавством. Захист свого майна, у тому числі і від держави, є найсильнішою мотивацією в діяльності будь-якої людини. Слід також зазначити, що ця мотивація не залежить від ступеня законослужності громадян: емоції (у тому числі і негативні), виникають незалежно від волі і бажання людини. Тому розуміння причин і мотивів прагнення знизити свій податковий тягар дуже важливе при формуванні національної податкової політики держави.

Дійсно, основний мотив прагнення знизити податковий тягар складається в небажанні людини (у тому числі й підприємства, яке також очолює людина) віддавати частину власного майна. Саме з цієї причини можна пояснити масовий характер ухилення від сплати податків, а також те, що в усіх без винятку країнах проблема криміналу в податковій сфері завжди була, є і буде актуальною. Однак, конкретних причин, що безпосередньо підштовхують підприємців та й керівників великих підприємств до ухилення від сплати податків досить багато.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням проблеми ухилення від сплати податків займалися такі вітчизняні науковці як: Буряк П.Ю.,

Васильков Т.В., Гусев Т.А., Демка Б., Єлісеєв А.В., Єрхоін К., Кізіма А.Я., Крисоватий А.І., Сторожук О., Федоров І.М., Ярема Б.П. тощо. Але до цього часу гострота даної не зменшилась.

Метою даної статті є максимальне розкриття основних причин та наслідків ухилення від сплати податків, їх подальше узагальнення та підготовку пропозицій щодо вдосконалення механізмів оподаткування, усунення причин існування тіньового сектору та збільшення бюджетних ресурсів, не створюючи перешкод для економічного зростання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зважаючи на мету і напрям даного дослідження, окреслимо ключові позиції.

Тіньова економічна діяльність в Україні досягла загрозових масштабів, що суттєво погіршує діловий та інвестиційний клімат у державі, підриває її міжнародний престиж, знижує рівень соціального захисту громадян. Її недооцінка спричиняє значні помилки в оцінці соціально-економічної ситуації; визначені напрямів державної політики та оцінці наслідків прийняття рішень владними структурами на різних рівнях ієрархії управління. Сьогодні вже, мабуть, ні в кого не викликає сумнівів існування залежності між рівнем ефективності податкової політики, обсягами тіньової економіки та станом соціального захисту населення. На жаль, наявні масштаби тінізації економічної сфери свідчать не на користь існуючої моделі оподаткування.

Існування потужного тіньового сектору в Україні спричиняє низку серйозних проблем, серед яких:

- рішення про перехід до неофіційного сектору призводить до руйнування фіскальної (податкової) бази, необхідної для виконання державою своїх функцій;
- наслідком тінізації економіки є недовірливість управлінських рішень внаслідок відсутності повної та об'єктивної інформації про розвиток економічних процесів;
- перебування за межами офіційної економіки накладає обмеження на можливості розширення виробництва, а отже, і економічного зростання країни;
- тіньовий сектор є каналом чи посередником для поступового залучення до легальної економіки відверто кримінальних грошей;
- великі обсяги тіньової економіки та високий рівень корупції, що з нею асоціюється, негативно впливають на інвестиційну привабливість України.

Податкова теорія та практика виділяє чотири основні види причин ухилення від сплати податків (див. табл. 1) [5]. Багато платників ухиляються від сплати податків, мотивуючи це значним рівнем податкового тягаря, а також надмірним державним регулюванням на мікрорівні, яке робить операційні витрати на ведення легального бізнесу надто високими.

Таблиця 1. Основні причини, які сприяють податковим правопорушенням

№ з/п	Причини	Характеристика
1	Моральні	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність моральної відповідальності за ухилення від оподаткування; • несприймання платниками податків законодавства у сфері оподаткування; • могутній власницький інстинкт, який особливо інтенсивно виявляється на рівні особистості
2	Політичні	<ul style="list-style-type: none"> • лобювання інтересів окремих груп платників податків
3	Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • розбалансованість банківської системи; • криза платежів; • інфляційні процеси; • зниження платоспроможності населення; • дефіцит бюджету
4	Технічні (організаційно-управлінські)	<ul style="list-style-type: none"> • складність, суперечність, нестабільність податкового законодавства; • недостатній рівень юридичної та економічної підготовки працівників контролюючих органів у сфері оподаткування; • відсутність достатнього досвіду боротьби з податковими правопорушеннями; • недостатня захищеність працівників контролюючих органів при виконанні ними службових обов'язків

Основними причинами тінізації доходів в сучасних умовах є:

1. Надмірний податковий тягар.

Вважається, що економіка тим ефективніша, чим менше податкове навантаження. Саме високе податкове навантаження на особисті доходи громадян і, зокрема, процент відрахувань до соціальних фондів, провокує перехід великої частини економіки "тінь". Дана проблема має кілька аспектів. Для працевластуваних вирішальним для зниження фонду оплати праці є надмірне навантаження на даний фонд, зокрема високі відрахування до Пенсійного фонду, що в разі повної їх виплати унеможливають прибуткову роботу підприємства. Проте слід зауважити, що відрахування вважаються надто високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення. В той час як у розвинених країнах пенсійні схеми, які пропонують працевластуваним, наймані працівники розглядають як один з аргументів щодо вибору саме цього місця роботи, в Україні відрахування до Пенсійного фонду розглядають як чисті втрати працівника і працевластувача.

Загальна сума нараховуван на фонд оплати праці на сьогоднішній день становить щонайменше 36,7 %, з яких пенсійний збір – 33,2 %, страхові внески у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності – 1,4 %, страхування на випадок безробіття, – 1,6 %, а ставка страхового збору в разі нещасного випадку на виробництві залежить від галузі.

Система соціального захисту та пенсійного забезпечення могла б працювати більш ефективно за умови функціонування недержавних пенсійних фондів, розвиток яких стримує нерозвиненість в Україні ринку капіталів, економічна та політична нестабільність, а також фінансова криза. До того ж страхування часто використовують у тіньових і напівтіньових фінансових схемах. За рахунок "псевдострахування" неабияк зменшується база оподаткування, а через перестрахування капітал вивозять за кордон. Найгірше те, що чимало наших громадян продовжують залишатися в полоні радянських стереотипів і вважають, що пенсію їм має гарантувати держава. Переважна більшість ставляться з недовірою і навіть побоюванням до накопичень. Хоча в даний час сплата внесків до державного Пенсійного фонду слабо пов'язана з обсягом майбутніх пенсій.

В сучасних умовах держава не може зменшити ставки відрахувань до Пенсійного фонду, адже не буде надходити достатньо коштів навіть для виплати тих розмірів пенсій, що існують, особливо на тлі погіршення демографічної ситуація в державі.

Іншим аспектом надмірного податкового тягара є те, що приховуючи власні доходи, підприємство не може збільшувати заробітну платню своїм працівникам (або показувати її справжній рівень, виплачуючи зарплату "в конвертах").

2. Низька якість державних послуг, передусім тих, що стосуються життєзабезпечення громадян і надаються медичними установами, закладами освіти та комунальними службами. Так, за результатами опитування компанії GfK-USM у рамках проекту Світового банку лише 13-14 % опитаних позитивно оцінюють роботу поліклінік і лікарень, 6-9 % – органів правопорядку та 14-21 % задоволені якістю послуг, що надаються комунальними службами [4]. Розширення мережі платних послуг не призводить до поліпшення їхньої якості. Запровадження низки заходів з поліпшення якості послуг, що надаються державою, має вплив на детінізацію економіки в довгостроковій перспективі, проте вони потребують додаткових інвестицій та зважених реформ пенсійної системи, системи охорони здоров'я, ЖКГ.

3. Складна система оподаткування та нестабільність податкового законодавства.

В Україні існує велика кількість суперечливих та несистематизованих нормативних актів, роз'яснень та листів Державної податкової адміністрації, що готуються в рамках її повноважень. При цьому існує проблема, що в окремих випадках такі роз'яснення або невірні тлумачать закон, або

"розвивають" його положення з метою збільшення обсягів податкових надходжень. Крім того, сам виклад норм податкового права є складним для розуміння, що є однією з причин досить вільного трактування цих норм ДПА. Що стосується проблеми нестабільності податкового законодавства, то підтвердженням цієї тези можуть слугувати такі дані: за період з 1997 до 2007 року зміни до Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" – більш як 80 разів, до законодавства щодо оподаткування доходів громадян – більш як 10 разів [6]. Під гаслом наповнення бюджету введено багато нових норм, що мають неякісний характер і прийнятих без достатнього аналізу. Саме в умовах такого законодавчого регулювання виникає необхідність постійних податкових роз'яснень, які створюють ще більше проблем, чим неякісне законодавство.

4. Високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців.

Дослідження показують, що в умовах поширеної адміністративної корупції державні службовці прагнуть до нарощування кількості перевірок і підвищення розмірів податків і штрафів. У результаті система податків і штрафів втрачає ефективність як інструмент державної політики.

5. Відсутність довіри до державних інституцій.

Нерідко довіра до уряду або відчуття, "соціальної солідарності" спонукає людей платити податки навіть якщо раціональною поведінкою було б ухиляння від їх сплати. В Україні рівень довіри надзвичайно низький. За таких умов будь-які обіцянки уряду провадити потенційні блага в обмін на сплачені громадянами податки викликають раз у раз супротив з боку громадян.

6. Відсутність податкової культури.

Податкова грамотність і формування податкової культури – це одні з найважливіших умов для того щоб реформи запрацювали. Принцип немінучості та добровільності міцно закріпився у свідомості платників податків розвинених країн. Наприклад, у Голландії добровільність сплати податків, сягає 97%. Парадигму «податки – основа добробуту держави та суспільства українське населення не сприймають як загальнолюдську цінність. Люди не розуміють, для чого їх примушують платити податки і позбавляють значної частини заробітку. Змінити ментальність і викривлену психологію українського платника податків буде не так просто. З одного боку, радянський період не вимагав навіть замислюватися над темою про податки. З другого боку, довіра населення до реформаторів ринкової економіки після 1991 року падала пропорційно до ступеню зубожіння основної його частини. Введення податків і податкових служб було незрозуміле для основних мас населення.

Проаналізувавши основні причини тінізації доходів, слід зазначити, що за весь час існування цього негативного явища в Україні з-поміж заходів державної політики, спрямованої на зменшення частки тіньових доходів, переважали такі, що передбачали зниження ставок податків і пожорсткішання податкового адміністрування. Найрадикальніших змін зазнала система оподаткування доходів фізичних осіб Так згідно з Законом "Про податок з доходів фізичних осіб" в Україні прогресивну систему оподаткування замінила пропорційна, яка передбачає перехід від шкали податкових ставок до застосування єдиної ставки податку (з 01.01.2004 р. – 13 %, з 01. 01. 2007 р. – 15 %). На нашу думку такий перехід передчасний, тому що прогресивне оподаткування – це один з найвагоміших Інструментів регулювання диференціації доходів населення рівень якої за період реформування економіки має постійну тенденцію до зростання, і на сьогодні вона не подолана. В тій ситуації яка зараз склалася в Україні доцільно було б залишити прогресивне оподаткування, замінивши лише саму шкалу ставок. Адже зменшення податкового навантаження є особливо суттєвим для громадян з доходами вищими за середні. Очевидно, що цей крок є недостатнім, адже, як зазначалось вище, однією з головних причин тінізації доходів є значне навантаження на фонд оплата праці.

Силкові та заборонні заходи, які реалізуються державою для локалізації тіньової економічної діяльності,

не дають очікуваних результатів. Оскільки тіньова економічна діяльність у багатьох випадках є захисною реакцією суб'єктів на неможливість функціонування та розвитку в рамках офіційної економіки.

Проблема розмежування законних методів податкової оптимізації та схем ухилення від сплати податків цікавить керівників та бухгалтерів практично будь-якого підприємства. Досі немає жодного нормативного документа, який чітко розмежував би ці два поняття. І навряд чи найближчим часом з'являться. Чим

зараз керуються податкові органи при перевірках і як самі платники податків розмежують оптимізацію та ухилення від сплати податків? Щоб дати відповідь на ці запитання, перш за все розглянемо, які ж існують способи ухилення від сплати податків.

Найхарактернішими способами скоєння злочину за фактом ухилення від сплати податків, є способи, які найчастіше виокремлюються дослідниками [1, 3, 4, 5, 7] зображені в таблиці 2.

Таблиця 2. Способи ухилення від сплати податків

№ з/п	Загальні	Спеціальні
1	Неподання або подання у не встановлені строки органам податкової служби документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, зборів та інших обов'язкових платежів, наприклад, декларації про прибуток, з податку на додану вартість чи розрахунків зі сплати акцизного збору	Ухилення від сплати податків шляхом завищення витрат на виконання робіт. Ухилення від сплати податків шляхом виконання товарообмінних операцій без відображення їх у бухгалтерському обліку.
2	Приховування об'єктів оподаткування, тобто невідображення у відповідних звітних документах об'єктів оподаткування: наприклад, приховування платником податків наявності у його власності земельної ділянки – ухилення від сплати податку на землю; невідображення у декларації про прибуток отриманих від цієї ділянки доходів – ухилення від сплати податку на прибуток тощо. Неподання податкової декларації є одночасно і приховуванням об'єкта оподаткування	Ухилення від сплати податків шляхом реалізації продукції на адресу фіктивних фірм без передоплати і переведення сум на дебіторську заборгованість. Ухилення від сплати податків з використанням розрахунків у готівковій формі і приховування розрахунків за допомогою вексельного обігу
3	Заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів, тобто умисне неправильне обчислення сум обов'язкових платежів, що підлягають сплаті до бюджетів чи державних цільових фондів, при правильному відображенні об'єктів оподаткування та без їх заниження чи приховування	Ухилення від сплати податків шляхом оформлення фіктивних документів про передачу товару на зберігання. Ухилення від сплати податків шляхом фальсифікації даних про кількість реалізованих товарів і отриманих грошових коштів
4	Заниження об'єктів оподаткування, зменшення бази оподаткування, а саме: невідображення у звітних документах, поданих до податкових органів, у повному обсязі об'єктів оподаткування, умисне неправильне обчислення оподаткованої бази, заниження податкової ставки тощо, внаслідок чого податки, збори, інші обов'язкові платежі, які повинні бути сплачені платником податку, сплачуються ним у неповному обсязі. Так, заниження прибутку може виражатися у частковому чи повному не включенні в суму оподаткованого прибутку коштів, отриманих від виконання робіт, надання послуг тощо, або шляхом завищення розмірів сум, на які зменшується оподатковуваний прибуток, зокрема, завищення вартості матеріальних витрат, які відносяться до собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг, завищення витрат на службові відрядження, представницькі цілі тощо	Ухилення від сплати податків шляхом оформлення документів, прийнятих на реалізацію товарів, і реалізація на протязі довготривалого періоду необлікованих товарів. Ухилення від сплати податків шляхом оформлення фальсифікованих документів по поверненню товару, прийнятих від суб'єктів підприємницької діяльності або громадян на реалізацію. Ухилення від сплати податків у кредитно-фінансовій і банківській сферах. Ухилення від сплати податків шляхом заниження кількості і ціни товару (продукції), прийнятого суб'єктом підприємницької діяльності для наступної реалізації тощо
5	Неутримання чи неперерахування до бюджету сум податку з доходів громадян, яким виплачувались доходи. Приховування (неповідомлення) втрати підстав на пільги з оподаткування, тобто незаконне користування податковими пільгами тощо	Ухилення від сплати податків у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Головним чинником або, точніше кажучи, одним з головних чинників тінізації економіки є недосконалість і переважно фіскальний характер податкової політики, а також нестабільність її законодавчої бази. Чинне податкове законодавство України, на нашу думку, не стимулює суб'єктів господарювання інвестувати капітали

5. Відсутність довіри до державних інституцій.

Нерідко довіра до уряду або відчуття, "соціальної солідарності" спонукає людей платити податки навіть якщо раціональною поведінкою було б ухилення від їх сплати. В Україні рівень довіри надзвичайно низький. За таких умов будь-які обіцянки уряду провадити потенційні блага в обмін на сплачені громадянами податки викликають раз у раз супротив з боку громадян.

6. Відсутність податкової культури.

Податкова грамотність і формування податкової культури – це одні з найважливіших умов для того щоб реформи запрацювали. Принцип неминучості та добровільності міцно закріпився у свідомості платників податків розвинених країн. Наприклад, у Голландії добровільність сплати податків, сягає 97%. Парадигму «податки – основа добробуту держави та суспільства українське населення не сприймають як загальнолюдську цінність. Люди не розуміють, для чого їх примушують платити податки і позбавляють значної частини заробітку. Змінити ментальність і викривлену психологію українського платника податків буде не так просто. З одного боку, радянський період не вимагав навіть замислюватися над темою про податки. З другого боку, довіра населення до реформаторів ринкової економіки після 1991 року падала пропорційно до ступеню зубожіння

саме в легальну економіку. За проведеними дослідженнями, стало відомо, що загальне податкове навантаження в Україні майже вдвічі перевищує цей показник, ніж в інших країнах. Таким чином, це призводить до приховування реальних обсягів економічної діяльності та виведення її у тінь. Також слід зазначити

основної його частини. Введення податків і податкових служб було незрозуміле для основних мас населення.

Проаналізувавши основні причини тінізації доходів, слід зазначити, що за весь час існування цього негативного явища в Україні з-поміж заходів державної політики, спрямованої на зменшення частки тіньових доходів, переважали такі, що передбачали зниження ставок податків і пожорсткішання податкового адміністрування. Найрадикальніших змін зазнала система оподаткування доходів фізичних осіб Так згідно з Законом "Про податок з доходів фізичних осіб" в Україні прогресивну систему оподаткування замінила пропорційна, яка передбачає перехід від шкали податкових ставок до застосування єдиної ставки податку (з 01.01.2004 р. – 13 %, з 01. 01. 2007 р. – 15 %). На нашу думку такий перехід передчасний, тому що прогресивне оподаткування – це один з найвагоміших Інструментів регулювання диференціації доходів населення рівень якої за період реформування економіки має постійну тенденцію до зростання, і на сьогодні вона не подолана. В тій ситуації яка зараз склалася в Україні доцільно було б залишити прогресивне оподаткування, замінивши лише саму шкалу ставок. Адже зменшення податкового навантаження є особливо суттєвим для громадян з доходами вищими за середні. Очевидно, що цей крок є недостатнім, адже, як зазначалось вище, однією з

головних причин тінізації доходів є значне навантаження на фонд оплати праці.

Силкові та заборонні заходи, які реалізуються державою для локалізації тіньової економічної діяльності, не дають очікуваних результатів. Оскільки тіньова економічна діяльність у багатьох випадках є захисною реакцією суб'єктів на неможливість функціонування та розвитку в рамках офіційної економіки.

Проблема розмежування законних методів податкової оптимізації та схем ухилення від сплати податків цікавить керівників та бухгалтерів практично будь-якого підприємства. Досі немає жодного

нормативного документа, який чітко розмежував би ці два поняття. І навряд чи найближчим часом з'являться. Чим зараз керуються податкові органи при перевірках і як самі платники податків розмежують оптимізацію та ухилення від сплати податків? Щоб дати відповідь на ці запитання, перш за все розглянемо, які ж існують способи ухилення від сплати податків.

Найхарактернішими способами скоєння злочину за фактом ухилення від сплати податків, є способи, які найчастіше виокремлюються дослідниками [1, 3, 4, 5, 7] зображені в таблиці 2.

Таблиця 2. Способи ухилення від сплати податків

№ з/п	Загальні	Спеціальні
1	Неподання або подання у не встановлені строки органам податкової служби документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, зборів та інших обов'язкових платежів, наприклад, декларації про прибуток, з податку на додану вартість чи розрахунків зі сплати акцизного збору	Ухилення від сплати податків шляхом завищення витрат на виконання робіт. Ухилення від сплати податків шляхом виконання товарообмінних операцій без відображення їх у бухгалтерському обліку.
2	Приховування об'єктів оподаткування, тобто невідображення у відповідних звітних документах об'єктів оподаткування: наприклад, приховування платником податків наявності у його власності земельної ділянки – ухилення від сплати податку на землю; невідображення у декларації про прибуток отриманих від цієї ділянки доходів – ухилення від сплати податку на прибуток тощо. Неподання податкової декларації є одночасно і приховуванням об'єкта оподаткування	Ухилення від сплати податків шляхом реалізації продукції на адресу фіктивних фірм без передоплати і переведення сум на дебіторську заборгованість. Ухилення від сплати податків з використанням розрахунків у готівковій формі і приховування розрахунків за допомогою вексельного обігу
3	Заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів, тобто умисне неправильне обчислення сум обов'язкових платежів, що підлягають сплаті до бюджетів чи державних цільових фондів, при правильному відображенні об'єктів оподаткування та без їх заниження чи приховування	Ухилення від сплати податків шляхом оформлення фіктивних документів про передачу товару на зберігання. Ухилення від сплати податків шляхом фальсифікації даних про кількість реалізованих товарів і отриманих грошових коштів
4	Заниження об'єктів оподаткування, зменшення бази оподаткування, а саме: невідображення у звітних документах, поданих до податкових органів, у повному обсязі об'єктів оподаткування, умисне неправильне обчислення оподаткованої бази, заниження податкової ставки тощо, внаслідок чого податки, збори, інші обов'язкові платежі, які повинні бути сплачені платником податку, сплачуються ним у неповному обсязі. Так, заниження прибутку може виражатися у частковому чи повному не включенні в суму оподаткованого прибутку коштів, отриманих від виконання робіт, надання послуг тощо, або шляхом завищення розмірів сум, на які зменшується оподатковуваний прибуток, зокрема, завищення вартості матеріальних витрат, які відносяться до собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг, завищення витрат на службові відрядження, представницькі цілі тощо	Ухилення від сплати податків шляхом оформлення документів, прийнятих на реалізацію товарів, і реалізація на протязі довготривалого періоду необлікованих товарів. Ухилення від сплати податків шляхом оформлення фальсифікованих документів про повернення товару, прийнятих від суб'єктів підприємницької діяльності або громадян на реалізацію. Ухилення від сплати податків у кредитно-фінансовій і банківській сферах. Ухилення від сплати податків шляхом заниження кількості і ціни товару (продукції), прийнятого суб'єктом підприємницької діяльності для наступної реалізації тощо
5	Неутримання чи неперерахування до бюджету сум податку з доходів громадян, яким виплачувались доходи. Приховування (неповідомлення) втрати підстав на пільги з оподаткування, тобто незаконне користування податковими пільгами тощо	Ухилення від сплати податків у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Головним чинником або, точніше кажучи, одним з головних чинників тінізації економіки є недосконалість і переважно фіскальний характер податкової політики, а також нестабільність її законодавчої бази. Чинне податкове законодавство України, на нашу думку, не стимулює суб'єктів господарювання інвестувати капітали недосконалість механізму відшкодування ПДВ та застосування кримінальних схем у зовнішньоекономічній діяльності. Врешті-решт, саме через тінізацію ПДВ фактично перетворився з джерела бюджетних надходжень на чинник формування державного боргу [3].

Податкове законодавство України часто дає платнику можливість ухилитися від сплати податків. Це, на нашу думку, обумовлено:

- наявністю в законодавстві значного числа податкових пільг;
- наявністю різноманітних ставок оподаткування;
- наявністю різних способів віднесення витрат: на собівартість, фінансовий результат, прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства;
- наявністю значних недоопрацювань в податкових законах, які пояснюються недосконалістю юридичної техніки і неврахування законодавцями всіх необхідних обставин, які можуть виникнути при нарахуванні чи сплаті того чи іншого податку.

Існує ціла низка правопорушень у сфері оподаткування, які ділять на [8]:

- правопорушення, спрямовані проти системи гарантій виконання обов'язків платника податків, зокрема, незаконне відкриття банківських рахунків, порушення касової дисципліни, одержання коштів без установлення законом підстав;

саме в легальну економіку. За проведеними дослідженнями, стало відомо, що загальне податкове навантаження в Україні майже вдвічі перевищує цей показник, ніж в інших країнах. Таким чином, це призводить до приховування реальних обсягів економічної діяльності та виведення її у тінь. Також слід зазначити – правопорушення, спрямовані проти контролюючої функції податкових органів, пов'язані з несвоєчасною реєстрацією в державних органах або ухиленням від такої реєстрації, перешкоджання здійсненню контролюючої діяльності, податкових перевірок, невиконання законних вимог посадової особи органу податкової служби, її образа, погроза вбивством, насиллям, пошкодженням її майна та інші протиправні дії, що тягнуть за собою встановлену законом відповідальність.

За проведеними дослідженнями виявлено основні сфери, в яких допускаються порушення або ухилення від оподаткування. А саме: фінансово-кредитна система, паливно-енергетичний комплекс, контрабанда, виробництво та реалізація підкацізних товарів, сільське господарство, зовнішньоекономічна діяльність, сфера приватизації, кіно-, відео бізнес [7].

Таким чином, на сьогодні злочинність у сфері оподаткування характеризується високим рівнем професіоналізму, налагодженими міжрегіональними і міжнародними зв'язками, високою оплатою праці учасників злочинних угруповань, зв'язком легальності діяльності з нелегальною. Також збільшується кількість протиправних проявів щодо співробітників податкових органів, усе більшого порушення набувають факти погроз

і насильницьких дій. Все це вкрай негативно впливає на забезпечення надходжень до бюджету.

Невиваженість норм чинного законодавства дає можливість злочинним угрупованням безперешкодно і в масовому порядку створювати та реєструвати фіктивні підприємницькі структури, які в подальшому широко використовуються для розкрадань, ухилень від сплати податків, незаконного перетікання капіталу за кордон, приховування валютної виручки, маскування іншої

протиправної діяльності. Але через відсутність дієвого механізму, який виключав би можливість державної реєстрації фіктивних підприємницьких структур, важко впливати на ці процеси і протидіяти їм.

На основі цих фактів розробимо план заходів щодо упередження використання схем ухилення від оподаткування та мінімізації податкових зобов'язань платниками податків, ці дані ми зобразимо у вигляді наступної таблиці 3.

Таблиця 3. План заходів щодо упередження використання схем ухилення від оподаткування та мінімізації податкових зобов'язань платниками податків

№ з/п	Захід	Зміст заходу
1	Створення банку даних платників податку, зареєстрованих за адресами масової реєстрації	Створення інформаційної таблиці з даними щодо адрес, які при державній реєстрації зазначаються як місцезнаходження декількома юридичними особами, та платників податків, зареєстрованих за такими адресами. Критерій відбору щодо кількості осіб, зареєстрованих за однією адресою, визначається окремо для кожного регіону
2	Проведення заходів щодо встановлення місцезнаходження платників податків, зареєстрованих за адресами масової реєстрації. Проведення заходів щодо встановлення місцезнаходження новостворених платників податків або платників, які здійснили перереєстрацію за адресою масової реєстрації	1) попередній аналіз відомостей щодо платника податків та адреси, яка підлягає перевірці (встановлення видів діяльності платника податків, задекларованих при державній реєстрації, та кількості платників податків, вже зареєстрованих за такою адресою, тощо); 2) перевірка наявності платника податків за місцезнаходженням; 3) визначення відповідності приміщення (офісу, будівлі) діяльності, яку платник податків задекларував для проведення; 4) вжиття необхідних та достатніх заходів для встановлення фактичного місця розташування платника податків; 5) додаткові заходи відповідно до компетенції виконавчого підрозділу
3	Встановлення платників податків, з числа зареєстрованих за адресами масової реєстрації, які належать до групи ризику	Проведення аналізу даних щодо платників податків, зареєстрованих за адресами масової реєстрації, за критеріями: 1) кількість працюючих на підприємстві та суми отриманих доходів; 2) участь засновників або посадових осіб у діяльності інших суб'єктів господарювання, які: • ухиляються від своєчасної сплати податків та подання звітності (або подають звітність поштою); • не знаходяться за місцезнаходженням
4	Вжиття заходів щодо руйнування схем ухилення від оподаткування та механізмів мінімізації податкових зобов'язань	Впровадження комплексу організаційних та практичних дій щодо руйнування та упередження схем ухилення від оподаткування та механізмів мінімізації податкових зобов'язань
5	Вжиття заходів щодо платників податків, які віднесені до групи ризику	Здійснення контролю: – проведення невиїзних (камеральних) перевірок податкових декларацій; – направлення запитів на проведення зустрічних перевірок та надання інформаційних довідок щодо постачальників у разі включення сум до податкового кредиту або повідомлення щодо відшкодування сум ПДВ; – проведення зустрічних перевірок для встановлення основних постачальників та покупців суб'єкта господарювання з метою виявлення фіктивних та транзитних фірм; – відпрацювання схем товарно-грошових потоків в ході здійснення податкового контролю; – проведення позовної та претензійної роботи, у тому числі з метою визначення право чинів (реєстраційних документів, угод, податкових накладних тощо) недійсними (нікчемними); – додаткові заходи відповідно до компетенції виконавчого підрозділу. Аналіз додаткової інформації про фінансову діяльність платника податків; – отримання інформації про приватну власність засновників та посадових осіб підприємства та співставлення з фактичними даними про відображені доходи фізичних осіб; – співставлення інформації щодо кількості працюючих на підприємстві та суми задекларованого та сплаченого ПДФО з даними Пенсійного фонду; – отримання інформації про обсяги руху коштів по банківських рахунках для виявлення здійснених сумнівних операцій

Отже, проблема ухилення від сплати податків має складне підґрунтя й може бути вирішена певною мірою лише за умови комплексу заходів, що стосуються підвищення якості державних послуг; запровадження прогресивного оподаткування доходів громадян; вдосконалення контролю за сплатою податків; запровадження єдиного соціального податку, що передбачав би поступове зниження рівня оподаткування фонду оплати праці; розвиток фінансової системи; реформування пенсійної системи, системи охорони здоров'я, ЖКГ; зменшення кількості податкових пільг; вдосконалення податкового законодавства, прийняття Податкового Кодексу та заборону внесення змін до нього протягом п'яти років.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

За результатами проведеного дослідження визначено, що аналіз наведених матеріалів, які характеризують стан боротьби з приховуванням доходів від оподаткування, свідчить, про те, що не дивлячись на вжиті заходи щодо організаційно-технічного, кадрового та правового забезпечення діяльності податкових органів, у цій сфері спостерігалася, спостерігається і буде спостерігатися подальше поширення фактів ухилення від сплати податків. Виконання вищевикладених заходів дозволить,

на нашу думку, забезпечити більш ефективну роботу податкових органів, а отже, збільшення рівня збору податків та інших платежів до бюджетів усіх рівнів при максимальному здешевленні виконання цієї функції для держави і платників податків.

Вплинути на поведінку платника, тобто на його наміри приховувати доходи, можна, на нашу думку, за допомогою: забезпечення стабільного податкового законодавства, зниження податкових ставок; забезпечення такого співвідношення між величиною граничної ставки податку і граничної ставки штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, за якого остання є більшою за першу; спрощення процедури адміністрування податків, підвищення ефективності роботи податкової служби по виявленню фактів ухилення від оподаткування; забезпечення невідворотності покарання в разі виявлення таких фактів; формування податкової етики. Все це має бути спрямовано на посилення ефективності системи оподаткування, яка виступає інформаційною базою для прийняття управлінських рішень, що забезпечить ефективність функціонування системи господарювання, яку можна представити адитивною моделлю економічного та соціального ефектів.

Список використаної літератури:

1. Барановська К., Крутько А. "Подвійна бухгалтерія": ухилення від сплати податків / Барановська К., Крутько А. // Проблеми фінансів, обліку, аналізу та контролю в умовах реформування економіки України: Тези доповідей Всеукр. студ. наук. конф.: (25-26 квітня 2001 року, Київ) / Відп. ред. В.Д. Базилевич. – К., 2001. – 309 с. 2. Вознюк О. Боротьба з відмиванням грошей / Вознюк О. // Вісник податкової служби України. – 2006. – № 47(серпень). – С. 5-8. 3. Данченко В. Типологія легалізації злочинних коштів в Україні / В. Данченко. Частина 2 // Податкове планування. – 2008. – № 11 (84). – С. 34-43. 4. Єлисеєв А.В. Податкове планування на підприємстві: Автореф. дис. канд. економ. наук: 08.06.01 / А.В. Єлисеєв. Національний університет "Львівська політехніка". – Львів, 2003. – 23с. 5. Крисоватий А.І., Кізима А.Я. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 304 с. 6. Ланчук С. Зарплата "У конверті": плюси і мінуси / С. Ланчук // Податкове планування. – 2007. – № 8 (70). – С. 76-81. 7. Мазур І. Протидія функціонуванню тіньової діяльності в банківській системі / І. Мазур // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 62-65. 7. Рекіянов С. Ми не втомно викриватимемо ділків, які намагаються ошукати державу / Рекіянов С. // Вісник Податкової служби України. – 2008. – № 44 (листопад). – С. 12-14. 8. Сторожук О. Вплив тіньової економіки на оподаткування / О. Сторожук // Вісник податкової служби України. – 2007. – № 10. – С. 57-62.

ЛЕБЕДЗЕВИЧ Яна Вікторівна – доцент кафедри фінансів Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми і питання податкового планування, оптимізації оподаткування